

УДК 637.1:338.439.4 (477)

Лозинська І.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки, Сумський національний аграрний університет, м. Суми

**Критерії та фактори впливу на підвищення конкурентоспроможності
м'ясо-молочної продукції в сільськогосподарських підприємствах**

Lozynska I.V.

Ph.D., associate professor, assistant professor of economics, Sumy National Agricultural University, Sumy

**Evaluation criteria and factors influencing to improving the competitiveness
of meat and dairy products in agricultural enterprises**

Анотація.

На сьогоднішній день сільськогосподарські підприємства галузі м'ясо-молочного скотарства перебувають у кризовому стані. Основною причиною є те, що вони досі не готові до ринкових умов господарювання, не можуть гідно конкурувати як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Наслідком є засилля імпортової м'ясо-молочної продукції не завжди високої якості. Для багатьох вітчизняних підприємств галузі м'ясо-молочного скотарства зміст конкуренції зводиться до того, щоб бути схожими на своїх конкурентів. Це додає їм впевненості в собі. Але наслідувати іншим – значить позбавитися будь-якої своєї конкурентної переваги. Деякі підприємства, володіючи певною конкурентною перевагою, не роблять зусиль для того, щоб не втратити її. Для відновлення втрачених позицій товаровиробники повинні вірно оперувати критеріями та визначати фактори впливу на конкурентоспроможність продукції, комплексний розвиток яких можливий тільки за рахунок освоєння сучасних технологій виробництва

продукції, контролю якості, використанні при виробництві сучасної техніки й устаткування. Важливе значення при цьому має мотивація персоналу, що приймає участь у реалізації проектів по модернізації виробництва.

Summary.

Today, agricultural enterprises in meat and dairy industry are in crisis. The main reason is that they are still not ready to market conditions, can not worthily compete both in domestic and foreign markets. The consequence is that the dominance of imported meat and dairy products are not always of high quality. For many domestic enterprises sector dairy and meat content is reduced to a competition to be similar to its competitors. It gives them confidence. But others follow - so get rid of any of its competitive advantage. Some companies, with a competitive advantage, do not make efforts in order not to lose it. To restore the lost positions producers must operate correctly criteria and determine impacts on competitiveness, complex development of which is only possible through the development of modern technologies of production, quality control, use in the production of modern technology and equipment. Important in this case is motivated personnel taking part in projects to modernize production.

Ключові слова: м'ясо-молочна продукція, сільськогосподарські підприємства, критерії та фактори конкурентоспроможності, конкуренція

Keywords: meat and dairy products, agricultural enterprises, criteria and factors of competitiveness, competition

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Однією з найважливіших причин нинішнього кризового стану вітчизняних підприємств аграрного сектору є те, що вони виявилися не готові до конкуренції із західними підприємствами на відкритих внутрішніх і

зовнішніх ринках. Низька конкурентоздатність продукції призводить до погіршення фінансово-економічного стану вітчизняних аграрних підприємств.

Також внаслідок низької конкурентоспроможності продукції та високого рівня інфляції знижується обсяг виробництва. Скорочення ж обсягів виробництва, в свою чергу, призвели до недовантаження виробничих потужностей, а отже, до росту частки постійних витрат у структурі собівартості продукції. А оскільки конкуренція з західними товарами змусила аграрні підприємства при формуванні ціни орієнтуватися на ринкові ціни, то дана ситуація призвела до появи збитків із усіма наслідками, що випливають з цього. Тобто втрата конкурентоспроможності для будь-якого підприємства є прямим шляхом до банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У загальному сенсі дослідженням проблеми конкурентоспроможності займались М. Портер, Р. Хендерсон, П. Зав'ялов, В. Павловою, Р. Фатхутдінов, О. Юданов, а підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції була приділена увага В.Г. Андрійчука, В.П. Долинського, С.М. Кваші, М.Й. Маліка, Л.Д. Павловської, П.Т. Саблука, О.О. Школьного, О.М. Шпичака та інших. У свою чергу слід виділити праці дослідників, що стосуються дослідження конкурентоспроможності м'ясо-молочної продукції: І.В.Свиноус, П.Р.Пуцентейло, М.К. Пархомця, В.М. Микитюка, П.К. Канінського, Л.П. Червінської. Але більша частина досліджень лише констатує стан галузі та робить прогнози розвитку, не вдаючись до внутрішнього механізму впливу на конкурентоспроможність.

Постановка завдання. Дане дослідження присвячене дослідженню критеріїв та факторів впливу на конкурентоспроможність, що здатні покращити позиції вітчизняного м'ясо-молочного скотарства на ринку та забезпечити розвиток сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для багатьох вітчизняних підприємств галузі м'ясо-молочного скотарства зміст конкуренції зводиться

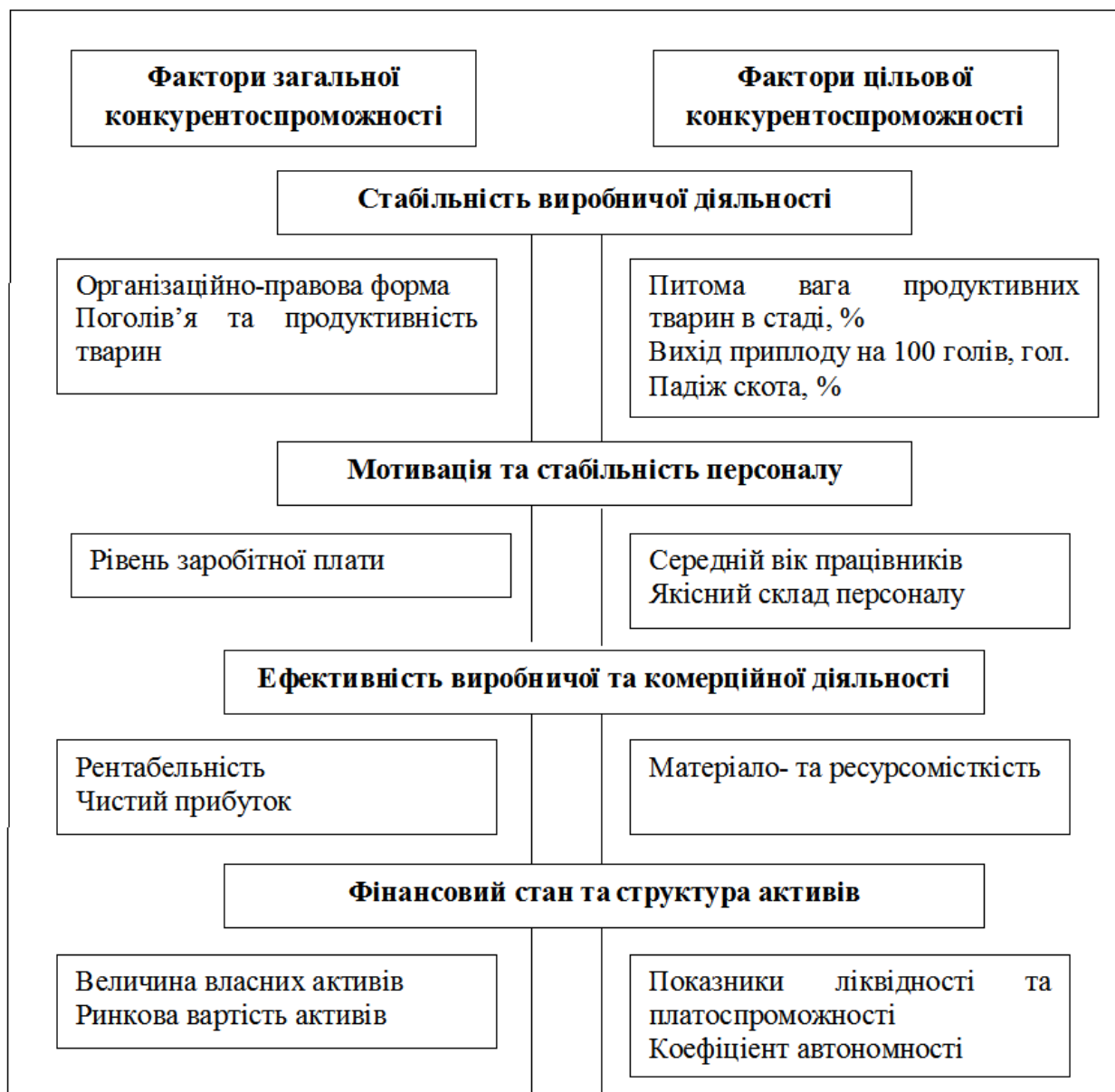
до того, щоб бути схожими на своїх конкурентів. Це додає їм впевненості в собі. Але наслідувати іншим – значить позбавитися будь-якої своєї конкурентної переваги. Деякі підприємства, володіючи певною конкурентною перевагою, не роблять зусиль для того, щоб не втратити її.

Наявність конкурентної переваги не повинна зупиняти подальший пошук вдосконалення стратегії розвитку підприємств аграрного бізнесу. Для сучасного етапу розвитку ринку наявність саме своєї конкурентної переваги може стати вирішальним при виборі споживача і для виживання будь-якого підприємства.

Для більшості підприємств галузі досить складно перебороти відставання від світових та й наших вітчизняних аграрних лідерів, які зайняті, у виробництві та переробці м'ясо-молочної продукції. Значній кількості підприємств агробізнесу без підтримки органів державної, регіональної та місцевої влади загрожує процедура банкрутства. Загальновизнано, що, більшість аграрних підприємств відносяться до соціальнозначущих, так як на них виробляються продовольство і сировина для харчової і переробної промисловості. Отже, для власників аграрних підприємств перед прийняттям стратегічних рішень навіть на рівні підприємства, необхідна детальна оцінка його конкурентоспроможності за всіма факторами. Ця обставина визначає наявність різних факторів, що формують конкурентоздатність підприємства. З огляду на існуючий у галузі дефіцит інвестиційних ресурсів - однієї з головних причин низької конкурентоздатності, можна виділити наступні ключові фактори конкурентоздатності галузі м'ясо-молочного скотарства сільськогосподарських підприємств (рис. 1.).

Отже, сьогодні у нашій країні недооцінюють проблеми конкурентоспроможності продукції і підприємства в цілому. У більшості випадків при оцінці конкурентоспроможності виробу кількісному аналізу піддаються тільки деякі критерії конкурентоспроможності: ціна, технічні та

якісні характеристики. Робиться це, в основному, для продукції, що йде на задоволення потреб споживача [1].

Рис.1. - Ключові фактори конкурентоспроможності підприємства галузі м'ясо-молочного скотарства

Джерело: розробка автора

Як показує практика, комплексний розвиток всіх факторів, що роблять вплив на конкурентноздатність підприємства, можливий тільки за рахунок освоєння сучасних технологій виробництва продукції, контролю якості, використанні при виробництві сучасної техніки й устаткування. Важливе

значення при цьому має мотивація персоналу, що приймає участь у реалізації проектів по модернізації виробництва.

У силу того, що підприємство є учасником не тільки ринку товарів, але й ресурсів, праці, капіталу й інших ринків, поряд із власниками підприємства, його конкурентноздатність також важлива для споживачів, постачальників, працівників, менеджерів, а також кредиторів й інвесторів. При цьому для кожної із цих груп зацікавлених осіб конкурентноздатність сільськогосподарського підприємства виражається по-своєму. Це пояснюється багато в чому тим, що підприємства звикли працювати на «ринку продавця» і за основу оцінки приймають якісні характеристики товару. Поняття конкурентоспроможності аграрного підприємства не потрібно замінювати поняттям його фінансового стану та платоспроможністю. Фінансовий потенціал аграрного підприємства є лише одним з його факторів конкурентоспроможності, що виконує, як правило, роль обмеження. Але підприємство може мати досить високий рівень розвитку технології, трудові ресурси високої кваліфікації і при цьому низький рівень фінансового потенціалу, що став результатом неправильно розробленої стратегії ведення конкурентної боротьби інших неправильних управлінських рішень [2].

Управління конкурентоспроможністю продукції, що випускається, на сучасному етапі розвитку ринку можливе тільки з позиції привабливості для споживача. Управління конкурентоспроможністю продукції галузі м'ясо-молочного скотарства повинно керуватись наступними аспектами:

- визначення параметрів конкурентоспроможності;
- оцінка рівня конкурентоспроможності для власної продукції і продукції, що випускається конкурентами;
- визначення необхідного рівня конкурентоспроможності;
- доведення існуючих характеристик продукції до необхідного рівня на основі контролю і регулювання;

– прогнозування рівня конкурентоспроможності залежно від темпів науково-технічного прогресу, розвитку ринків, соціальних і політичних змін.

Сильні сторони	Слабкі сторони
• Наявність сприятливих природно-кліматичних умов; • Наявність достатніх переробних потужностей; • Близьке розташування великих та перспективних ринків збуту; • Кваліфікована та дешева робоча сила • Достатня породна база та генетичний потенціал	• Зростання собівартості через подорожчання енергоресурсів; • Недостатній розвиток вітчизняної галузі кормовиробництва; • Низькі закупівельні ціни на ВРХ; • Висока енерго- та ресурсозалежність галузі; • Значний рівень зносу основних виробничих засобів
Сприятливі можливості	Потенційні загрози
• Розвиток культури споживання яловичини; • Розширення кордонів СОТ; • Залучення інвестиційних ресурсів; • Державна підтримка програм розвитку сільських територій; • Застосування норм контролю для зданої на переробку продукції; • Завершення земельної реформи; • Створення ефективної інфраструктури і забезпечення прямого доступу фермерів до ринків; • Подальший розвиток сільськогосподарської кооперації.	• Політична та економічна нестабільність в країні; • Погіршення економічних та політичних взаємовідносин з Росією; • Недостатня фінансова підтримка та відсутність бюджетних коштів на розвиток скотарства; • Висока імпортозалежність галузі; • Недосконала законотворча діяльність, лобіювання інтересів агрохолдингів в Верховній Раді; • Відсутність мотивації товаровиробників в галузі

Рис.2 – SWOT-аналіз українського м'ясо-молочного скотарства

Джерело: узагальнено автором

Ситуація в галузі м'ясо-молочного скотарства ускладнюється через специфіку галузі, яка полягає в наступному:

1) продукція галузі– це здебільшого кінцевий продукт, призначений для задоволення потреб населення у продовольстві і різних галузей економіки у сировині, тому такий фактор, наприклад, як мода, не превалює в оцінці конкурентоспроможності товару;

2) продукція м'ясо-молочного скотарства – це, як правило, товар швидкого користування, що не вимагає великих витрат споживача в процесі її приготування до вживання;

3) підприємства з виробництва продукції м'ясо-молочного скотарства є своєрідним барометром загальногосподарської кон'юнктури, вони першими реагують на економічні спади й останніми на підйоми. Реакція на економічний підйом повинна полягати в пропозиції на ринок продукції, що відповідає вимогам споживачів;

4) виробництво продукції характеризується досить тривалим виробничим циклом, тому підприємства даної галузі відчують потребу в тривалому кредитуванні і сильно страждають в умовах високого рівня інфляції;

5) для підвищення якості продукції та ефективності управління підприємствами в галузі м'ясо-молочного скотарства необхідно розробити механізми заохочення переходу підприємств аграрного сектора на міжнародні стандарти якості.

Конкретні рекомендації не можуть бути для всіх підприємств стандартними, у кожному конкретному випадку на підприємстві повинна розроблятися система управління конкурентоспроможністю, що оптимально працюватиме з урахуванням усіх специфічних характеристик і особливостей даного підприємства. Необхідно мати всю систему факторів конкурентоспроможності продукції, їх взаємозв'язок і взаємодію між собою, щоб побудувати систему управління конкурентоспроможністю продукції. Інтегральне розуміння конкурентоспроможності підприємства як сукупності факторів вимагає більш широкого підходу до проблем управління конкурентоспроможністю [3].

Для відродження втрачених потужностей та вирішення проблем в галузі м'ясо-молочного скотарства слід вжити наступних заходів (табл.1):

Основою стабілізації і нарощування чисельності м'ясної та молочної худоби, підвищення її продуктивності та ефективності розведення стане функціонування економічного механізму, який забезпечить окупність затрат її власникам.

Основні напрямки вирішення проблем в м'ясо-молочному скотарстві

М'ясний напрямок	Молочний напрямок
- розширення племінної бази м'ясного спеціалізованого скотарства за рахунок удосконалення діючих та організації нових репродукторів худоби м'ясного напрямку; – підвищення економічної ефективності виробництва яловичини на основі зниження затрат на одиницю продукції та удосконалення взаємовідносин між сільськогосподарськими товаровиробниками і переробними підприємствами; – встановлення закупівельної ціни на м'ясних тварин великої рогатої худоби реалізованої переробним підприємствам на 25% вище порівняно із молочною худобою; - встановити надбавки в розмірі 35% до закупівельної ціни на молодняк великої рогатої худоби реалізований переробним підприємством вагою від 350 до 400 кг і в розмірі 50% при реалізації однієї голови понад 400кг; - доведення розмірів ферм у сільськогосподарських підприємствах по відгодівлі великої рогатої худоби не менше ніж до 2-3 тис. гол., а комплексів – від 3 до 6 тис. гол.	– поліпшення відтворення стада, зменшення кількості ялових корів і забезпечення їх раціонального використання; – розширення використання надремонтних телиць для додаткового надходження помісного поголів'я; – забезпечення заготівлі на середньорічну голову молодняка великої рогатої худоби до 24,5 ц кормових одиниць при такій структурі кормів за поживністю (в процентах): концкормів – 32, силосу – 19, коренеплодів – 3, сіна – 8,3, сінажу – 13, соломи – 4, зелених – 16, тваринних – 4,7; – розширення інтенсивного вирощування та відгодівлі молодняку худоби, особливо у фермерських господарствах; – застосування комплексної механізації, автоматизації та комп'ютеризації виробничих процесів; – поглиблення спеціалізації господарств.

Джерело: узагальнено автором

Конче необхідно у невідкладному порядку вжити ряд заходів, що мінімізують кризові явища в АПК і забезпечать його виведення на нові інноваційні перспективи. Серед них: пролонгація кредитів, що їх отримали в комерційних банках підприємства галузі, і надання нових кредитів; збільшення видатків на фінансування бюджетних програм і здійснення фінансової підтримки підприємств галузі через механізм здешевлення кредитів бюджетної, тваринницької і рослинницької дотації, здешевлення придбання техніки; відновлення фінансування за бюджетними програмами з

частковою компенсацією вартості складної сільгосптехніки вітчизняного виробництва; відтворення та підвищення родючості ґрунтів, здешевлення вартості страхових премій; виділення за рахунок стабілізаційного фонду додаткових коштів на підтримку фермерських господарств [4].

Проблеми конкурентоспроможності ведення молочного і м'ясного скотарства, порівняно із іншими видами сільськогосподарської діяльності в частині окупності витрат та прибутковості ведення бізнесу, зумовлюють збереження негативної тенденції скорочення чисельності поголів'я великої рогатої худоби і обсягів виробництва продукції [5].

Стабілізаційні тренди, які спостерігаються в галузі скотарства за останні роки, потребують застосування перспективних інноваційних підходів для поглиблення процесів відродження великотоварного виробництва, збільшення чисельності поголів'я молочних і м'ясних порід великої рогатої худоби, суттєвого підвищення продуктивності тварин та зменшення витрат ресурсів на одиницю продукції.

Висновки. Необхідно забезпечити формування оптимальної моделі конкурентоспроможного та високоефективного інноваційно-інвестиційного розвитку скотарства на основі врахування інтересів виробника продукції, переробної промисловості і споживача з метою раціонального використання наявного ресурсного потенціалу галузі.

Серед перспективних напрямків підвищення конкурентоспроможності скотарства на основі інноваційних технологічних рішень слід окремо виділити:

- використання автоматизованих систем доїння корів, зокрема роботів-доярів DeLaval, Lely Astronaut A4, RDS Futureline та обладнання даного типу інших фірм-виробників;
- біоенергетичної переробки органічних відходів на основі системи когенераційної утилізації біогазу з виробництвом електричної і теплової енергії та біодобрив;

- застосування підвісних кормороздавачів для годівлі великої рогатої худоби, процес керування якими є автоматизованим;
- розведення високопродуктивних порід великої рогатої худоби молочного і м'ясного напрямку продуктивності з врахуванням погоднокліматичних умов, територіального розміщення і зональної спеціалізації аграрного виробництва;
- використання товаровиробниками спеціальних молочних автоматів, що дозволить організувати новий прямий канал збуту продукції, і в перспективі суттєво зменшити частку впливу посередницької ланки на ринку та встановити рівновигідну ціну на продукцію.

Література:

1. Шувалов А.И. Некоторые аспекты оценки конкурентоспособности / А.И.Шувалов //Обновление продукции и конкурентоспособность. – М.: МДНТП, 2011. – С. 44–46.
2. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика / А.Ю.Юданов. – М.: АКАЛИС, 1996. –272 с.
3. Стратегія розвитку м'ясного скотарства в Україні у контексті національної продовольчої безпеки ; [за ред. М.В. Зубця, І.В. Гузева]. – К. : Укр. акад. аграр. наук, Інститут розведення і генетики тварин, Аграрна наука, 2005. – 175 с.
4. Березівський П.С. Стратегічні пріоритети розвитку м'ясного скотарства // Сталий розвиток економіки : Всеукраїнський науково_виробничий журнал. – 2011. – № 6. – С. 166.
5. Гетя А., Бащенко М., Рубан С., Костенко О. Основні складові проекту “Відроджене скотарство” // Тваринництво України. – 2011. – № 10. – С. 2–7.

References.

1. Shuvalov A.I. (2011), “Some aspects of the estimation of competitiveness”, *Kachestvo produkci i konkurentosposobnost*, vol.11, pp. 44–46.

2. Yudanov A.Yu. (1996), *Konkurenciia: teoriya i praktika* [Competition: Theory and Practice], Akalis, Moskow, Russia.
3. Zubets M.V., Guzev I.V. (2005), *Strategiia rozvytku m'iasnogo skotarstva v Ukraini u konteksti natsional'noi prodovol'choi bezpeky* [The strategy of beef cattle in Ukraine in context of national food safety], Ukrainska Akademiia Agrarnykh Nauk, Instytut rozvedennnia i genetyky tvaryn, Kyiv, Ukraine.
4. Berezivsky P.S. (2011), "Strategic priorities of beef cattle", *Stalyy rozvytok ekonomiky*, vol.6, pp.166.
5. Getya A., Baschenko M., Ruban S., Kostenko O. (2011) "The main components of the project "Recovered cattle", *Tvarynnytstvo Ukrayiny*, vol.10, pp.2-7.